

مجموعه مقالات
۱۰ شماره
۷ ریف

مجموعه مقالات همایش توسعه و فرهنگ با تأکید خاص بر مسائل استان خراسان

تیرماه ۱۳۸۵

- نگاه جامعه‌شناختی به توسعه و فرهنگ با تأکید بر مسائل استان خراسان
- بررسی جامعه‌شناختی توسعه اجتماعی در استان خراسان
- فروپاشی اجتماعی در ایران؛ لزوم تفکیک مفهومی
- سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی
- تاثیر متقابل توسعه پایدار اقتصادی و فرهنگی در ایران با رویکردی بر موقعیت استان خراسان
- بررسی نقش شرکت‌های تعاونی، وستایی در ارتباط با بازاریابی محصولات کشاورزی در استان خراسان: مسایل و رهیافت‌ها
- جهانی شدن و عوامل توسعه نیافتگی اقتصادی: حکم‌رانی خوب یا موقعیت جغرافیایی
- فرهنگ و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی
- تحلیل مختصری در زمینه مؤلفه‌های فرهنگی توسعه
- رویکرد تاریخی به آسیب‌شناسی روند توسعه سیاسی در ایران
- مقتضیات عدالت در جوامع چند فرهنگی
- توسعه سیاسی در ایران، فرصت‌ها و چالش‌ها
- مقدمه‌ای بر: طرح خاورمیانه بزرگ و پیامدهای آن برای عرصه آسیب‌شناسی فرهنگی کشور (با تأکید بر مناطق مرزی)
- بررسی تاثیر آموزش بانوان بر ارنفای فرهنگ مصرف بهینه برق خانگی در مشهد

۱۰۰
۷

مجموعه مقالات همایش «توسعه و فرهنگ با تأکید خاص بر مسایل استان خراسان»

ناصر شاهنوشی، سیاوش دهقانیان، علی فیروز^۱

تأثیر متقابل توسعه پایدار اقتصادی و فرهنگی در ایران با رویکردی بر موقعیت استان خراسان

چکیده

نگرش نظام مند و ارتباط ارگانیک بین پدیده‌های اجتماعی به عنوان یک اصل انکار ناپذیر در حوزه علوم انسانی مورد پذیرش قرار گرفته است. در مطالعه حاضر با استفاده از الگوی VAR به بررسی ارتباط پایدار توسعه اقتصادی و توسعه فرهنگی در ایران در طی دوره زمانی ۷۸-۱۳۵۴ پرداخته شده است. به منظور برآورد این الگو از دو شاخص اقتصادی و فرهنگی استفاده گردید. نتایج حاکی از آن است که توسعه فرهنگی متأثر از توسعه اقتصادی در کوتاه مدت و بلند مدت و نیز توسعه فرهنگی با یک وقفه زمانی می‌باشد؛ در حالی که توسعه اقتصادی علاوه بر آنکه از توسعه اقتصادی در دوره‌های گذشته متأثر می‌شود تحت تأثیر توسعه بلند مدت فرهنگی نیز قرار دارد. **کلید واژه‌ها:** توسعه پایدار اقتصادی، توسعه پایدار فرهنگی، بلندمدت، تأثیر متقابل، الگوی VAR، استان خراسان.

مقدمه

از چند دهه گذشته، نگرش نظام مند به عنوان یک رویکرد اساسی در پژوهش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است. این نگرش برگرفته از وجود ارتباط ارگانیک بین اجزای موجودات زنده می‌باشد که به منظور تداوم بقاء این اجزا بر یکدیگر تأثیر متقابل خواهند داشت. پذیرش

۱. به ترتیب استادیار، استاد و دانشجوی کارشناسی ارشد گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد

صورت تکامل تاریخی باشد تا تغییر ناگهانی و انقلابی. در غیر این صورت تغییرات رادیکال در شیوه تفکر اجتماعی و ارزش‌ها با عدم رضایت و نارضایتی ریز و ریزو شده و خشونت را به همراه خواهد داشت؛ در نتیجه، روند توسعه اقتصادی دچار وقفه خواهد شد.

نوروز نخست‌وزیر هندوستان، در گامی به تاریخ جهان می‌نویسد: پیشرفت یک کشور تا آنجا که روند استفاده از روش‌های مدرن ادامه دارد همیشه مسر خواهد بود. روش‌های مدرن تنها به منتهی در اختیار داشتن ابزارهای جدید نیست. در حقیقت روش‌های مدرن، به دنبال افکار نوین و مدرن بوجود خواهند آمدند. مدرنیزه کردن ایده‌ها نیاز به تغییر به نحوه اندیشیدن و صرف و عطاوت دارد تا بتوان کارایی و کوشش‌های نیروی کار، رقابت مؤثر، تحرک و قوه ابتکار را افزایش داد.

در این میان نباید توسعه پایدار را از نظر دور داشت. ویژه پایداری، یک تلاش مداوم برای حفظ توانایی بنا و جلوگیری از شکست و اقتراض تعریف می‌شود. توسعه پایدار در واقع یک مفهوم چند وجهی است که کمیسرین جهانی محیط زیست آن را بدین صورت تعریف می‌کنند: توسعه‌ای که نیازهای فعلی را بدون به خطر انداختن توانایی نسل آینده در جهت تأمین نیازهای خود، تأمین کند» (۹).

همچنین یونسکو نیز توسعه پایدار را اینگونه تعریف می‌کند: توسعه پایدار فرآیند تغییر است. در استفاده از منابع، هدایت سرمایه‌گذاری‌ها، سمت‌گیری توسعه تکنولوژی و تغییر نهادی که با نیازهای حال و آینده سازگار باشد» (۹).

تاکنون جهان امروز در پایداری توسعه بدین جهت است که رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و حفظ محیط زیست را یکدیگر پیوستگی دارند. مفهوم توسعه و عناصر اصلی آن از یک طرف توسعه پایدار از طرف دیگر به هم پیوستگی و تعامل سه بخش محیط زیست، اقتصاد و اجتماع دلات دارد. دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت فعال و مؤثر جامعه میسر نیست.

هدف از این مطالعه آن است که با استفاده از برخی شاخص‌های اقتصادی و فرهنگی میزان و نحوه تأثیر پذیری توسعه اقتصادی و توسعه فرهنگی را بر یکدیگر مورد ارزیابی و بررسی قرار دهیم و ضرورت تحول در تمام ابعاد زندگی را به عنوان بستری لازم برای توسعه اقتصادی کشور، یادآور شرح.

تکثر نظام مند در حوزه اجتماعی در واقع مزید ارتباط و تأثیر متقابل اجزای درون سیستم است. در صورتی که به هر دلیلی این ارتباط و تأثیر متقابل بین برخی از اجزا یا سایر اجزا وجود نداشته باشد، یا میزان تأثیر پذیری به حد کافی انجام نگیرد، به طور طبیعی سیستم به طور زندهگی انسانی یا به عبارتی توسعه در ابعاد مختلف است، نخواهد رسید. به طور مشخص می‌توان ارتباط نظام مند را در حوزه فرهنگ و اقتصاد بخوبی جستجو نمود و تأثیر هر یک بر دیگری را مورد ارزیابی قرار داد. در حوزه اقتصاد، توسعه اقتصادی مهم‌ترین هدفی است که مورد توجه متفکران و برزانه برزبان قرار دارد. لازم به یادآوری است که بین رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی تفاوت محسوس وجود دارد و اگرچه رشد اقتصادی، لازمه توسعه اقتصادی است، ولی همه ابعاد توسعه اقتصادی را شامل نمی‌شود. رشد اقتصادی بوسیله افزایش شاخص‌های اقتصادی همچون افزایش درآمد ملی یا درآمد سرانه مشخص می‌شود. در حالی که توسعه مفهوم گسترده‌تری دارد که علاوه بر شاخص‌های اقتصادی شامل شاخص‌های دیگر همچون شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز می‌شود (۱۰). در واقع توسعه اقتصادی، بهبود و یا تغییر شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه می‌شود و نیز از نظر اقتصادی جامعه‌ای توسعه یافته تلقی می‌شود که شاخص‌های غیر اقتصادی در آن جامعه بهبود یافته باشد. به عقیده یونگس (۱۱) توسعه اقتصادی تا حد زیادی بستگی به خصوصیات انسانی، طرز تفکر اجتماعی، شرایط سیاسی و عوامل تاریخی دارد. بنابراین عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، روانی، انسانی و اداری به اندازه عوامل اقتصادی در روند رشد اقتصادی تأثیر دارند. کارن کراس (۱۲) عنوان می‌کند که توسعه تنها به معنی دانش پول زیاد نیست. توسعه صرفاً یک پدیده اقتصادی نیست. در حقیقت توسعه تمام زمینه‌های رفتار اجتماعی از قبیل برقراری نظم و قانون، وسایل در معاملات تجاری و همین‌طور روابط اجتماعی از قبیل خانواده، بی‌سوادی، آشنایی یا وسایل مکانیکی و غیره را شامل می‌شود. همچنین لازمه توسعه فرهنگی و اجتماعی توسعه اقتصادی است. گزارش‌های سازمان ملل متحد درباره توسعه کشورهای توسعه یافته تأکید زیادی بر تغییرات در شیوه تفکر اجتماعی، ارزش‌ها، عرف و سنن اجتماعی دارد و ادامه می‌دهد که تغییر آنها غیر از طریق توسعه اقتصادی سریع و طی مرحله رنج آزر تکاملی، امکانپذیر نیست. اما تغییر سیستم می‌بایستی به

بر اساس وقفه‌های خود آن متغیر و ضرایب هر یک از معادلات الگو روشی کارا خواهد بود البته لازم به ذکر است که در الگوی خود توضیح برداری بالا با K متغیر دروزن باستانی کلیه K متغیر بالا باشند (4).

نتایج و بحث

انجام آزمون ریشه واحد برای تعیین مرتبه جمعی بودن سری‌ها نشان می‌دهد که در مورد سطح سری‌ها فرضیه صفر ناپایایی در مورد هر دو سری ADL و $GCNP$ رد می‌شود. بنابراین هر دو سری پایا هستند و شرط لازم پایایی متغیرها برای استفاده در الگوی خود توضیح بر روی تأمین می‌شود. نتایج نتایج انجام آزمون پایایی برای دو سری ماکزور در جدول ۱ ارائه شده است.^۱

جدول ۱- نتایج آزمون پایایی سری‌های زمانی

متغیر	$ADF(p)$	مقدار بحرانی در سطح ۱۰٪
سری $GCNP$	۱.۶۹۱(۱)	۱.۶۱۳
سری ADL	۱.۷۵۱(۴)	۱.۶۱۳

(۴) تعداد وقفه

سپس برای تعیین تعداد بردارهای مجزبی بین دو سری بالا از دو آزمون اثر و جانشینر بمقدار ویژه استفاده می‌شود. اما قبل از آن باستی درجه الگوی خود توضیح بر روی مورد استفاده تعیین شود. با استفاده از معیارهای آکاتیک (AIC) و شوارتز-بیروین (SBC) مشاهده می‌شود که تعداد وقفه بهینه انوجه الگوی خود توضیح برداری برابر ۴ وقفه تعیین می‌شود. مراحل تعیین تعداد وقفه بهینه الگوی خود توضیح برداری در جدول ۲ ارائه شده است:

۱ ابتدا با یک الگوی نرم اثر SHAZAMی تعداد وقفه بهینه برای انجام آزمون ADF برای هر یک از متغیرها بدین صورت تعیین شد که متغیر $GCNP$ با یک وقفه و متغیر ADL تولید نتایج پس با ۴ وقفه مورد آزمون قرار گیرد.

۲: تعداد وقفه بهینه الگوی خود توضیح برداری

آزمون دیگری که آماری آن به فاصله جانشینر مقدار ویژه شونده یافته است و به کمک آن بزرگترین λ که از نظر آماری معنی دار است پیدا می‌شود نیز جهت یافتن تعداد بردارهای مجزبی استفاده می‌شود به صورت زیر بیان می‌گردد:

$$\lambda_{max} = -n \log(1 - \lambda_{r+1}), r = 0, 1, \dots, K-1$$

چنانچه λ_{max} محاسبی از مقدار بحرانی آن بزرگتر باشد فرضیه صفر وجود بردار همجزمی در برابر فرضیه $r+1$ بردار همجزمی رد می‌شود و اگر λ_{max} محاسبی از مقدار بحرانی آن کوچکتر باشد وجود بردار همجزمی پذیرفته خواهد شد (4).

الگوی خود توضیح برداری^۱

این الگو معمولاً به سبب^۲ نسبت داده می‌شود و در واقع یک الگوی نظام معادلات همزمان پویاست که در آن هیچ پیش فرضی در مورد اینکه کدام متغیرها دروزن او کدام بزرگتر هستند وجود ندارد. علاوه بر این در این الگو جهت دستیابی به شناسایی نظام معادلات آن مانند الگوی نظام معادلات همزمان لازم نیست که محدودیت‌هایی بر ضرایب متغیرهای الگو اعمال شود. معمولاً مشاهده شده است که پیش بینی‌هایی که بر اساس الگوهای خود توضیح برداری به دست می‌آیند از پیش بینی‌های ارائه شده توسط الگوهای معادلات همزمان بچینه بهتر هستند:

$$U_t \approx N(0, \Sigma) \quad (4)$$

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + \dots + A_p Y_{t-p} + U_t$$

در آن Y_t و وقفه‌های آن و A_i بردارهای $1 \times K$ ؛ A_p ماتریس‌های $K \times K$ ضرایب الگو هستند و P تعداد وقفه‌های است که باستی در الگو لحاظ شوند. این وقفه‌ها بر اساس ضوابط آکاتیک (AIC) و شوارتز-بیروین (SBC) تعیین می‌شوند. با توجه به اینکه الگوی h به شکل تحلیل یافته^۳ (هر متغیر در X_t)

1. vector autoregressive (VAR)
2. Sims
3. Reduced form

جدول ۲- آزمون ریشه‌های درجه‌های معین خود توضیح برداری

ریشه‌های VAR	مقدار آکایک	مقدار شوارتز	مقدار آکایک	مقدار شوارتز
۴	***-176.07***	***-627.17***	۳	***-627.17***
۳	-017778	-077773	۲	-077773
۲	-001711	-077773	۱	-077773
۱	-777773	-777773	۰	-777773
نماد: ریشه پیشنهادی الگوی VAR=0				
۵	-177081	-077773	۴	-077773
۳	***-627779***	***-627779***	۲	-017773
۲	-017773	-077773	۱	-077773
۱	-777773	-777773	۰	-777773
۰	-177773	-177773		

(۳) نماد: ریشه پیشنهادی معیارهای SBC و AIC

حال می‌توان با توجه به اینکه نماد ریشه پیشنهادی الگوی خود توضیح برداری ۴ رفته تعیین شده است، با استفاده از روش پوهلشن-جوسلینس آزمون‌های اثر و حداکثر مقدار روزه) نماد بردارهای همگامی را بین دو سری مذکور تعیین نمود. همان‌گونه که در جدول ۳ نیز مشاهده می‌شود بر اساس هر دو آزمون اثر و حداکثر مقدار روزه یک برادر هم‌گامی بین دو سری مذکور وجود دارد. بنابراین به نظر می‌رسد در داده‌های سری زینس ۹۸-۱۹۷۵ یک رابطه بلند مدت بین رشد فرهنگی و رشد اقتصادی وجود دارد. نتایج

1. Order of the VAR Model

آزمون پوهلشن-جوسلینس آزمون‌های اثر و حداکثر مقدار روزه) به تفصیل در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- آزمون حداکثر رشت‌های پوهلشن-جوسلینس برای تعیین نماد بردارهای هم‌گامی

ریشه صفر	ریشه اثر ثابت	اندازه معیاری	سطح بحرایی	سطح بحرایی
r=0	r=1	۳۳۷۶۵	۱۱/۲۳	۹/۲۸
r=1	r=2	۰/۲۳	۶/۱۶	۷/۴۰
آزمون اثر				
r=0	r=1	۳۳۰۹۸	۱۷/۳۰	۱۰/۲۵
r=1	r=2	۰/۲۳	۶/۱۶	۷/۴۰

اگر بنا توجه به اینکه کلیه شروط لازم جهت برآورد الگوی VAR پهلست، می‌توان به بررسی اثر متقابل و پایدار رشد اقتصادی و رشد فرهنگی در قالب الگوی خود توضیح برداری پرداخت. نتایج برآورد الگوی VAR در جدول ۴ و ۵ ارائه شده است.

یادداشت‌ها

۱. بی نام. مرکز اطلاع رسانی صنایع و معادن ایران. <http://www.mim.gov.ir/index.asp>
۲. حسین حق گو؛ مرکز اطلاع رسانی صنایع و معادن ایران. <http://www.mim.gov.ir/index.asp>
۳. قره باغیان، مرتضی (۱۳۷۲)؛ *اقتصاد رشد و توسعه*، تهران: نشر نی.
۴. نوفرستی، م (۱۳۷۸) *ریشه واحد و هم جمعی در اقتصادسنجی*، تهران: انتشارات موسسه خدمات فرهنگی رسا.
6. Charemza, W. W. and Deadman, D. F. 1992. *New directions in econometric Practice*. Edward Elgar.
7. Demirbas, S. 1999. Cointegration analysis- causality testing and Wagner's Law: The case of Turkey, 1950-1990. Annual Meeting of the European Public Choice Society, Lisbon.
8. Singh, B. and Sahni, B. S. 1984. Causality between public expenditure and national income. *Review of Economics and Statistics*, 66 (4): 630-643.
9. UNESCO (1997). *Education for a sustainable future*. Thessaloniki: UNESCO/The Government of Greece.
10. WCED, World Commission on Environment and Development (1987). *Our common future*. Oxford University Press, New York and Oxford.